

Nove akvizicije Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika od 1995. do 2000. godine

Ante MILOŠEVIĆ, muzejski savjetnik
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b.b.

U prilogu se donose podaci o novim akvizicijama Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika koje su otkupom ili poklonom nabavljene od 1995. do 2000. godine. Riječ je o 24 predmeta nabavljena za zbirku kamenih spomenika s nekoliko lokaliteta u srednjoj i sjevernoj Dalmaciji, zatim o 60 primjeraka novca širokoga vremenskog raspona od Konstansa (347.-348.) do austrijskog cara Franje I. (1792.-1835.), te o desetak antičkih i kasnoantičkih metalnih predmeta.

Arheološka iskopavanja i rekognosciranja glavni su izvori iz kojih je za zbirke Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u ovome izvještajnom razdoblju od 1995. do 2000. godine pribavljana građa. Sve najznačajnije postignuto u tome smislu, prezentirano je uglavnom u sažetim izvješćima u prethodnim tekstovima ovoga broja *Starohrvatske prosvjete*. No, događalo se povremeno da su muzejske zbirke popunjavane i na druge načine, najčešće otkupom i slučajnim nalazima, a bilo je i ciljanih nastojanja izazvanih različitim okolnostima. Jedna od takvih specifičnih akcija uvjetovana je vojno-redarsatvenom akcijom "Oluja" početkom kolovoza 1995. godine. Cilj joj je bio u Muzej prenijeti sve najznačajnije relevantne spomenike s područja Dalmacije o kojima su otprije postojale spoznaje, a koje zbog različitih okolnosti, još od Marunovih vremena, nije bilo moguće nabaviti za Muzej. Na ovaj način fundus Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u spomenutom izvještajnom razdoblju obogaćen je s oko stotinjak, po materijalu i namjeni, različitih novih vrijednih eksponata o kojima ukratko izvješćujemo.

Kameni spomenici

Od 1995. do 2000. godine za ovu zbirku Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika pribavljena su 24 spomenika, od čega 21 pripada srednjem vijeku, a 3 starijim razdobljima. Nađeni su na više nalazišta diljem Dalmacije: na Sustipanu u Splitu, u Dragoviću sjeverno od Sinja, u crkvi Sv. Spasa na vrelu Cetine, u kninskoj okolici (u Golubiću, Pađenama, Benderu, Biovičinu selu i

Kninskom poloju), zatim u Uzdojlu i Gradcu kod Drniša, te u Korlatu kod Benkovca.

A. Sustipan u Splitu

Na pouotoku Sustipan, koji zatvara splitsku luku sa zapadne strane, tijekom 1999. godine djelatnici splitske Uprave za zaštitu spomenika kulture vršili su i neophodne sanacijske i konzervatorske radove današnje crkve Sv. Stjepana (građena početkom 19. stoljeća) i tom prigodom na prozoru sakristije pronašli tri odložena srednjovjekovna kamena spomenika. Utvrdilo se da su tu ostali nakon zaštitnih arheoloških istraživanja koja su na ovom nalazištu između 1959. i 1962. godine, s prekidima, obavljali tadašnji Urbanistički biro u Splitu (T. Marasović) i Institut za nacionalnu arheologiju (D. Vrsalović)¹, pa je to bio razlog zbog kojih su prenešeni u Muzej.

1. Ulomak arhitrava oltarne ograde (vapnenac, dužina 34 cm, visina 25 cm i debljina 10 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2891). Prednja ploha arhitrava ima u gornjem pojasu niz kuka položenih nalijevo, po sredini je ukras troprutih međusobno povezanih arkadica, a na dnu je dvoredni natpis od kojega se čita

...RE S(an)C(t)E D(e)I GENE(tricis...) u prvom redu i
...NI ET CUM... u drugome.

Natpisni redovi su odvojeni tankom urezanom prugom.

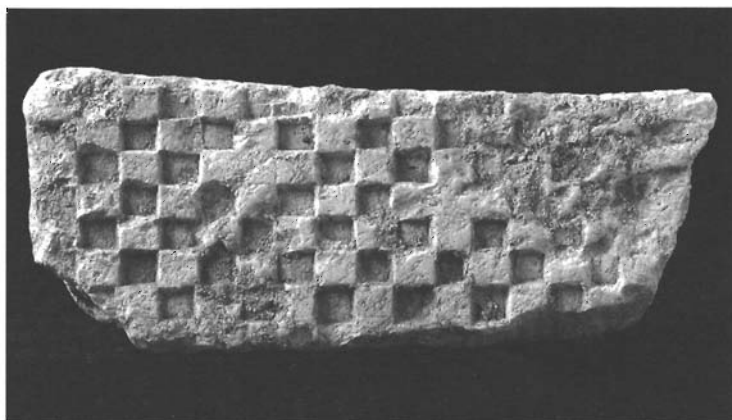
U vrijeme kada je nađen ulomak je bio gotovo dvostruko duži².

2. Ulomak ploče (vapnenac, veličina 39 x 16 cm, debljina 12 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2892). Ukrašen je motivom "šahovnice" u kojoj se naizmjenično nižu kvadratna udubljenja i ispupčenja. Namjerno neuklesani kvadrati na šahovničkom polju na dva mjesta ocrtavaju grčki križ. Ulomak vjerojatno pripada ranosrednjovjekovnom razdoblju.

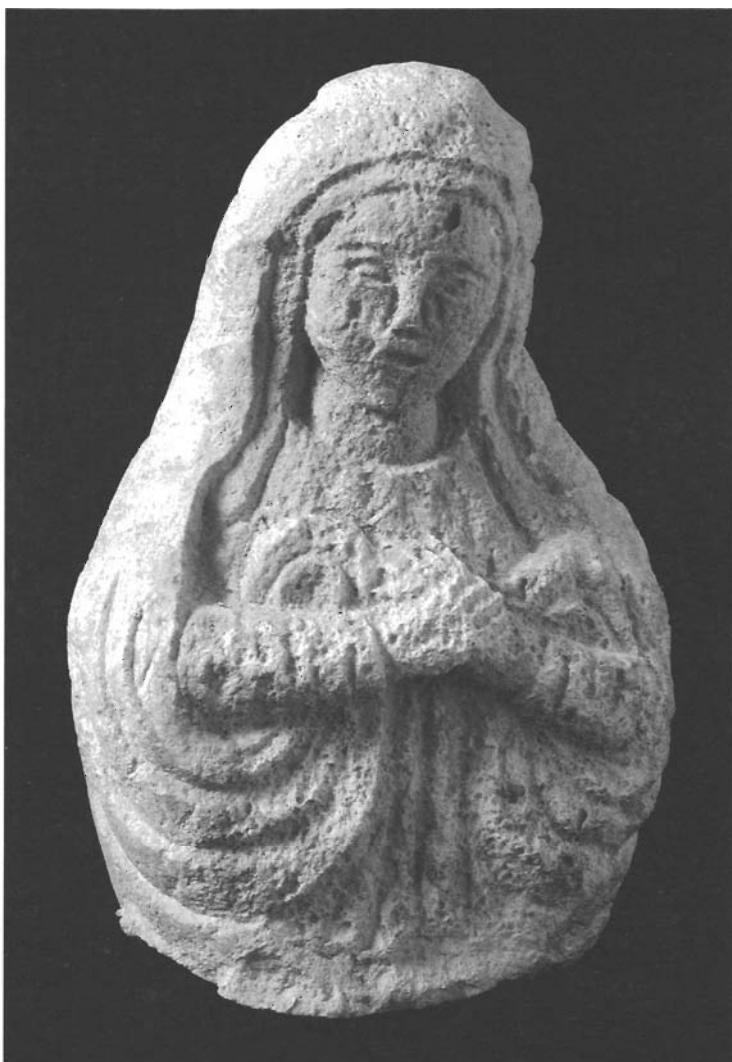
¹ D. VRSALOVIĆ, Četverogodišnji rad Instituta za nacionalnu arheologiju i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (1958, 1959, 1960. i 1961. godine), *Starohrvatska prosvjeta ser. III, sv. 8-9*, Split, 1963, 272-273. - D. JELOVINA, Rad Instituta za nacionalnu arheologiju i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu od 1962. do 1967. god., *Starohrvatska prosvjeta ser. III, sv. 10*, Split, 1968, 272-273. - T. MARASOVIĆ - D. VRSALOVIĆ, Srednjovjekovna opatija na Sustipanu u Splitu. Arheološka istraživanja, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 65-67*, Split, 1971, 175-208. O zadnjim istraživanjima na ovome lokalitetu usp.: M. PETRINEC - T. ŠEPAROVIĆ, Arheološka istraživanja na Sustipanu u Splitu 1994. godine, u ovom broju *Starohrvatska prosvjete*.

² T. MARASOVIĆ Đ D. VRSALOVIĆ, nav. dj., 197-198, tab. LXV72.

3. Ulomak kasnogotičkog kipa Madone (?) (vapnenac, visina 29 cm, MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2890). Sačuvan je gornji dio kipa koji prikazuje mlađu žensku osobu s rukama prekrizanim na prsima. Glava joj je pokrivena dvoslojnim velom koji pada preko ramena i stapa se s naborima odjeće pod njim.

Nekada je stajao na postamentu koji je bio osnova za datiranje ove, inače rustično izvedene i stilski neodredive skulpture³.

³ Isto, 200, tab. LXVI.

B. Manastir Dragović u gornjoj Cetini

Tijekom obilaska objekata i položaja za koje se znalo ili se pretpostavljalo da posjeduju spomenike zanimljive za Muzej, nakon vojno-redarstvene akcije "Oluja" u kolovozu 1995. godine djelatnici Muzeja obišli su i manastir Dragović u gornjoj Cetini. U potpuno devastiranom prostoru pronađeno je nekoliko kamenih spomenika, no, ni jedan od njih nije pripadao srednjem vijeku. Zbog bojazni da ne budu otuđeni, jer su ulazna dvorišna vrata bila provaljena u Muzej su prenesena tri spomenika:

1. Ulomak antičkog arhitrava (vapnenac, dužine 52 cm, visine 49 cm i debljine 11-12 cm). Ukrašen je dvama nasuprotnim grifonima između kojih je kantaros. Vrlo je kvalitetno klesan⁴.

2. Okrugla kamena ploča (vapnenac, promjera 67 - 83 cm, debljine 9 cm) po rubu ukrašena uparanim koncentričnim kružnicama, a po sredini velikom "Davidovom zvjezdom" izvedenom na isti način.

⁴ A. MILOŠEVIĆ, *Arheološka topografija Cetine*, Split, 1998., 50.

3. Ulomak antičkog sarkofaga (vapnenac, dužine 81 cm, visine 49 cm i debljine 17 - 19 cm). Sačuvan je početni dio *tabulae ansatae* i natpisa u kojem se spominje neki *T. Aurelius* kao *princeps castella*, na žalost, nepoznatog nam imena⁵. Na poledini ulomka je naknadno uklesan novovjekovni ćirilički natpis. Ulomak je dio spomenika kojemu je jedan fragment pronađen u vrijeme Gunjačinih istraživanja u Dragoviću 1954. godine.

C. Crkva Sv. Spasa u Cetini

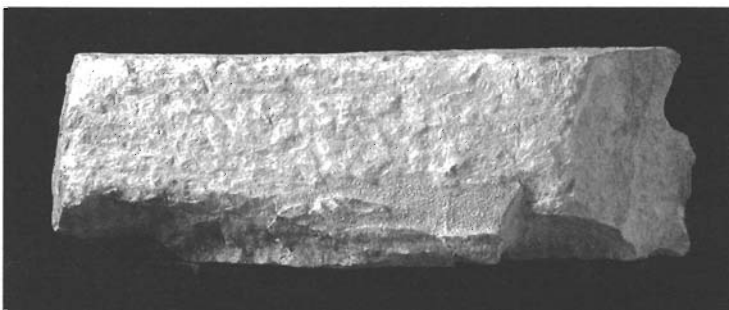
Do 1983. godine u sjeverni polustub triumfalnog luka svetišta crkve Sv. Spasa na vrelu Cetine bio je ugrađen ulomak ukrašen isprepletenim troprutim kružnicama⁶. Tamo je ostao nakon Gunjačinih istraživanja kao materijalni dokaz ranosrednjovjekovne pripadnosti građevine i pregradnje njenog svetišta u kasnom srednjem vijeku⁷. Međutim, haš te činjenice su bile povodom pravoslavnim svećenicima iz dragovičkog manastira da mu otuku ornamentiranu plohu.

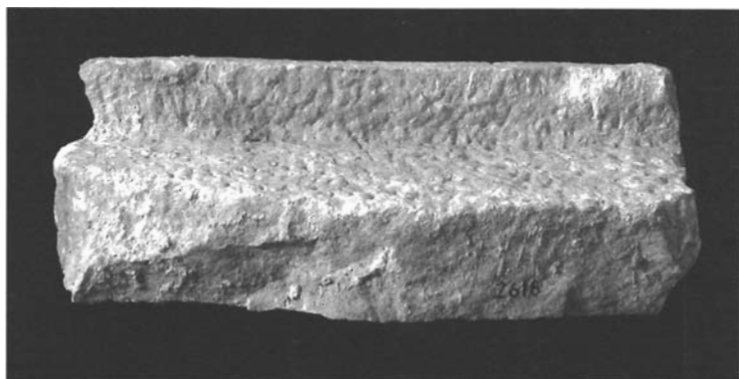
Po završetku vojno-redarstvene akcije "Oluja" u kolovozu 1995. godine, u namjeri da se djelomično popravi šteta, isklesan je, prema fotodokumentaciji, novi kameni blok i ugrađen na mjesto oštećenog spomenika. Tom je prigodom utvrđeno da je

⁵ Isto, 102-103.

⁶ T. ŠEPAROVIĆ, Katalog kamenih spomenika iz crkve Sv. Spasa na vrelu Cetine, *Starobrvatska prosvjeta ser. III, sv. 25*, Split, 1995, 87-88. - A. MILOŠEVIĆ, nav. dj., 47.

⁷ S. GUNJAČA, Historijsko-arheološka šetnja dolinom gornje Cetine, *Zbornik Cetinske krajine 2*, Sinj, 1981, 146.

izvorni ulomak nekada pripadao dovratniku. Isklesan je od vapnenca, a veličina mu je 53 x 17 x 26 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika inv. br. 2616.

D. Golubić kod Knina

Ulomak je do 1995. godine bio u funkciji praga vratiju na južnom zidu crkve Sv. Stevana na mjesnom groblju u Golubiću, kada je izvađen i zamijenjen kopijom. Prvi put je objavljen 1888. godine⁸, a u svojim *Dnevnici* spominje ga i Marun koji je u istoj crkvi zabilježio još nekoliko drugih ugrađenih ranosrednjovjekovnih spomenika⁹. Crkva nije istraživana no, dosadašnji nalazi i spoznaje o njoj upućuju da je i na ovome položaju važna ranosrednjovjekovna sakralna građevina¹⁰.

1. Ulomak arhitrava oltarne ograde (mramor, dužina 40 cm, visina 17 cm i debljina 15 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2601)¹¹. Na prednjoj strani je u donjem dijelu na ravnoj traki sačuvan dio natpisa na kojemu se čita ...E MARIE..., a u gornjoj zoni je niz izduženih kuka položenih nalijevo. Zbog naknadne ugradnje u prag vratiju novovjekovne crkve u Golubiću, površina mu je znatno izlizana.

E. Padenama kod Knina

Nalazište je na mjestu parohijske crkve Sv. Đurđa u selu Padenama. Srednjovjekovne kamene spomenike na ovome položaju, tada uzidane u perimetralne zidove crkve, bilježe već Marun i Radić¹². Nakon što je crkva stradala u požaru 1926.

⁸ F. BULIĆ, *Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz doba narodne hrvatske dinastije*, Zagreb, 1888, 19, tab. IV/11.

⁹ L. MARUN, *Starinarski dnevnici*, Split, 1998, 286.

¹⁰ Z. DEMORI-STANIČIĆ, *L'église Saint-Etienne de Golubić*, *Hotus artium medievalium* 4, Zagreb-Motovun, 1998, 223-229.

¹¹ V. DELONGA, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Split, 1996, 187.

¹² L. MARUN, Redovito tromjesečno izvješće Kninskoga starinarskoga društva, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva* 12, Zagreb, 1890, 140-141 i u istom časopisu br. 13/1891. O Padenama ima i više obavijesti u: L. MARUN, *Starinarski dnevnici*, Split, 1998, a o nalazima iz istoga sela s kraja 19. stoljeća izvještava i F. RADIĆ, Izvješće o radu Hrvatskog starinarskog društva u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osjem Solina, Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri, *Starobrvatska prosvjeta* 2, Knin, 1896, 180.

godine, tada uočeni ulomci bili su izvađeni iz zidova i pohranjeni u obližnju "Bratsku kuću", koja je tijekom II. svjetskog rata također izgorjela, a zadnje njihove ostatke na zgarištu prebrao je S. Gunjača 1944. godine i potom ih objavio¹³. Ovaj položaj u Padenama nije nikada istraživao, mada je bjelodano da se i tu nalazila značajna ranosrednjovjekovna crkva koju je, kako se pretpostavlja, dao sagraditi Rastimir tijekom 9. ili 10. stoljeća¹⁴. Gunjačinu pretpostavku da je ta bila posvećena sv. Mariji, potvrdio je nalaz ulomka natpisne grede na lokalitetu 1995. godine.

1. Ulomak pluteja (vapnenac, širine 22 cm, visine 30 cm i debljine 9 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2603). Sačuvan je rub pluteja oivičen tankom letvom. Središnje polje ispunjava ornament sastavljen od niza troprutih kružnica, dijagonalno podijeljenih i međusobno isprepletenim troprutim trakama.

2. Ulomak pluteja (vapnenac, veličine 16 x 20 cm i debljine 12 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2604). Sačuvan je rubni dio pluteja ukrašen mrežom troprutih, koncentričnih, međusobno isprepletenih kružnica.

¹³ S. GUNJAČA, *Tiniensia archaeologica-historico-topographica I*, *Starobrvatska prosvjeta ser. III, sv. 6*, Split, 1958, 108-116.

¹⁴ S. GUNJAČA, nav. dj., 115-116. - V. DELONGA, nav. dj., 219-222.

3. Ulomak arhitrava oltarne ogrede (mramor, dužina 33 cm, visina 19 cm i debljina 14 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2602)¹⁵. Isklesan je od antičkoga ulomka na što upućuje ukras na donjoj strani grede. Prednja ploha grede podijeljena je u tri pojasa: dva rubna su ornamentalna, a srednji je široka ravna traka na kojoj je uklesan natpis. U gornjoj ukrašenoj zoni su kuke položene nadesno, a u donjoj tropruta pletenica. U sačuvanom dijelu natpisa se čita ...VA GENETRIC(i) M...

F. Bender kod Otona

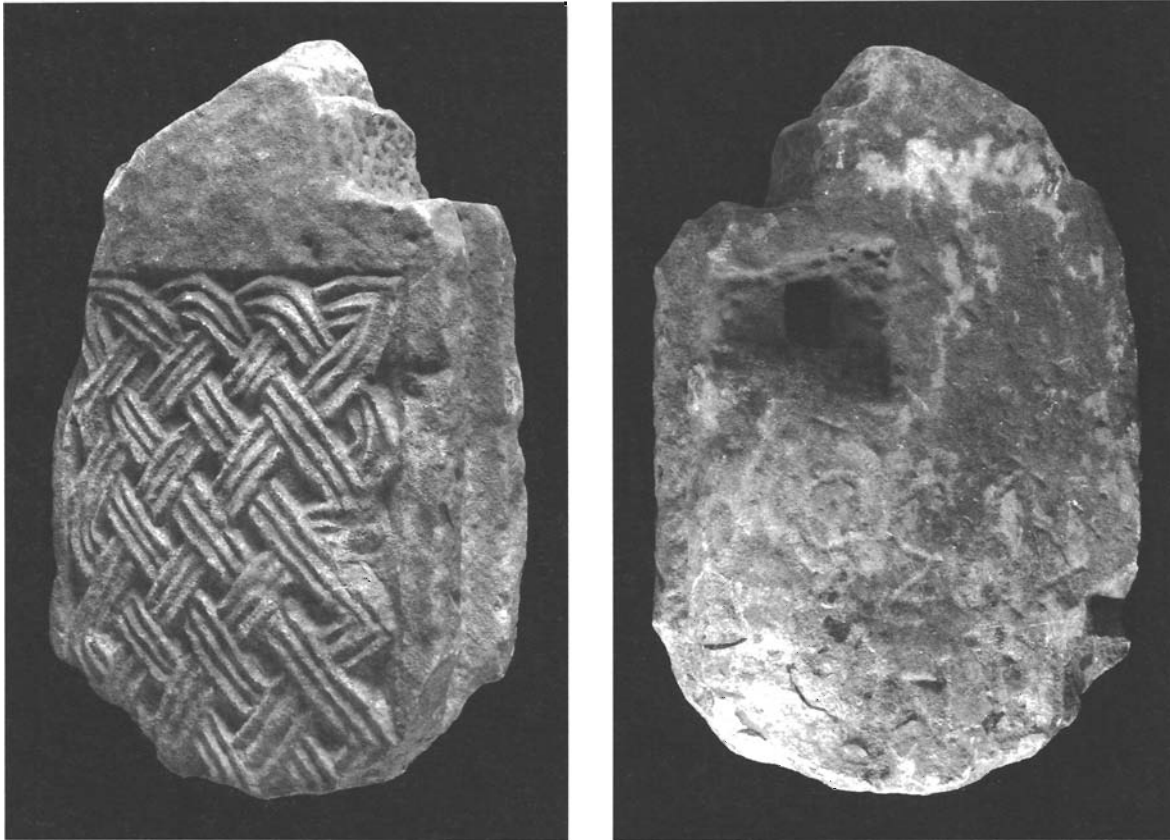
Nalazište je na položaju Crkvina nedaleko željezničkog vijadukta, kod zaseoka Čupković u selu Bender (dio naselja Oton). Kao nalazište zanimljivo za srednjovjekovnu arheologiju zabilježeno je u Marunovim *Dnevnicima*¹⁶, a Gunjača na istome lokalitetu navodi i ostatke srednjovjekovnog groblja s nekoliko stećaka i manju krčevinu na jugozapadnoj strani glavice za koju pretpostavlja da su pod njom ostaci srednjovjekovne crkve (po tradiciji posvećene sv. Petru). Ulomak koji je 1995. godine prenešen u Muzej, nekada je nadzemno označavao donožnu stranu recentnog groba¹⁷. Nalazište nije istraživano.

1. Ulomak pilastra (vapnenac, visine 47 cm, širine 31 cm i debljine 12 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2608). Sačuvan je gornji desni dio pilastra iz kojega monolitno izlazi

¹⁵ V. DELONGA, nav. dj., 222.

¹⁶ L. MARUN, nav. dj., 49, 117.

¹⁷ S. GUNJAČA, Trogodišnji rad Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika (1955., 1956. i 1957. godine), *Starohrvatska prosvjeta ser. III, sv. 7*, Split, 1960, 277, sl. 23. - T. BURIĆ, Predromanička skulptura iz crkve Sv. Spasa u Cetini, *Starohrvatska prosvjeta ser. III, sv. 22*, Split, 1995, 106.

okrugli stup gornje zone oltarne ograde. Ornament na prednjoj plohi čini tropruta traka ispletena u gustu romboidnu mrežu. Cijela kompozicija je obrubljena jednostavnim okvirom. Kvadratno udubljenje sa stražnje strane pretpostavlja njegovu naknadnu upotrebu.

G. Biovičino selo kod Kistanja

Nalazište je kod pravoslavne crkve Sv. Petra u Biovičinu selu kod Kistanja. Ulomci pribavljeni za Muzej 1995. godine bili su ugrađeni u zid ruševne "Bratske kuće" na mjesnom groblju. Izvađeni su da ne bi doživjeli sudbinu sličnih spomenika koji su

Ulomak pluteja ugrađen u kuću na groblju Sv. Petra u Biovičinu selu

Ostaci srednjovjekovnog groblja nedaleko crkve Sv. Petra u Biovičinu selu

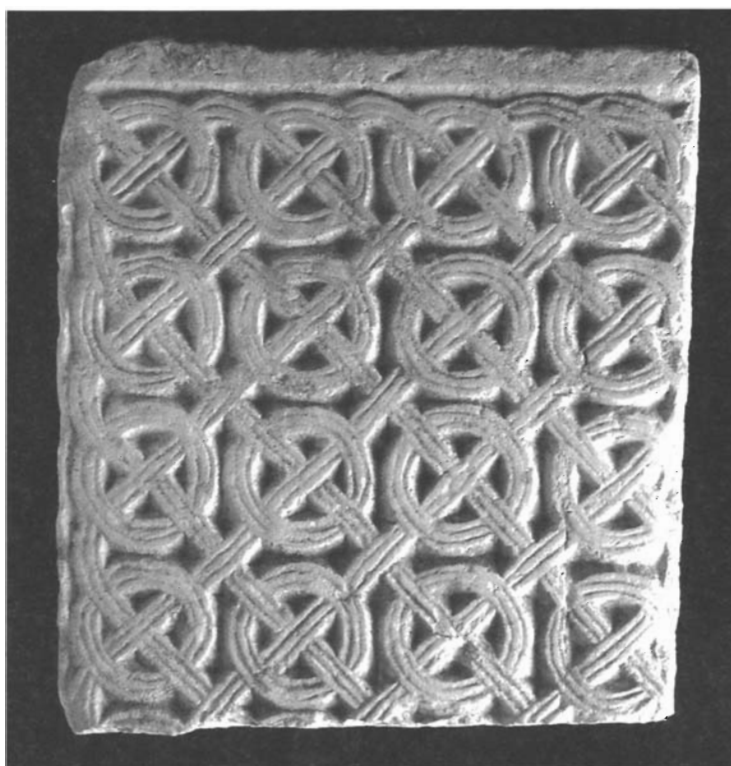
bili evidentirani prigodom preuređenja iste crkve početkom 20. stoljeća. Tada je pronađeno još desetak sličnih spomenika, koji su svi namjerno uništeni¹⁸. Nedaleko ovog položaja je i veće srednjovjekovno groblje s kojega je za zbirke Muzeja HAS krajem 19. i početkom 20. stoljeća nabavljeno nekoliko vrijednih nakitnih predmeta. Ni jedan od ovih položaja u Biovičinu selu nije istraživan.

¹⁸ L. MARUŃ, nav. dj., 132-133.

1. Ulomak pluteja (vapnenac, širine 35 cm, visine 54 cm i debljine 15-16 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2893)¹⁹. Sačuvan je veći dio gornje desne strane pluteja s gredom. Sve ornamentirane plohe pluteja ukrašene su troprutom trakom. Na gredi je ornament jednostavno isprepletene troprute trake, a na glavnoj plohi su nizovi kružnica isprepleteni istom trakom složenom u romboidnu mrežu.

2. Ulomak pluteja (vapnenac, širine 55 cm, visine 60 cm i debljine 16-18 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2619). Ukrašen je na jednak način kao i prethodni, s tim da mu nedostaje gornja greda. Prema sačuvanom okviru ulomak pripada donjem desnom dijelu pluteja.

H. Kninsko polje

Zanimljiv položaj za srednjovjekovnu arheologiju je i kod crkve Sv. Đurđa u Kniskom polju. Prvi ga navodi Marun²⁰, a dužnu pažnju posvetio mu je i S. Gunjača²¹ pretpostavljajući da se na ovome položaju nalazila jedna od dviju srednjovjekovnih crkava koje su se, prema podacima iz kraja 17. stoljeća, nalazile na grobljima u blizini Knina (Sv. Sofija ili Sv. Anastazija). Položaj nije istraživani.

1. Ulomak pilastra (vapnenac, visine 37 cm, širine 22 cm i debljine 13 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2607)²². Sačuvan je gornji dio pilastra na kojemu je ukras troprutog križa spiralno rascvjetalih krakova. Ispod njega je tropruta kružnica istom trakom dijagonalno podijeljena u četiri režnja. Desna bočna strana pilastra je naknadno ukrašena četverolatičnim

¹⁹ T. BURIC, Predromanička skulptura iz crkve Sv. Spasa u Cetini, *Starohrvatska prosvjeta ser. III, sv. 22*, Split, 1995, 105. - *Hrvati i Karolinzi. Katalog*, Split, 2000, 196-197.

²⁰ L. MARUN, nav. dj., 59.

²¹ S. GUNJAČA, *Tiniensia archaeologica-historico-topographica I*, *Starohrvatska prosvjeta ser. III sv. 6*, Split, 1958, 116-118.

ornamentom sastavljenim od malih listića. Na istoj strani je i pravokutna rupa koja pretpostavlja još jednu njegovu upotrebu. Ornament malih listića izvedbom je srodan takvim sličnim ukrasima na ulomcima pronadenim na kninskoj tvrđavi, vjerojatno iz 11. stoljeća, od kojih su neki također isklesani na starijim, ponovo upotrebljenim spomenicima²³, pa je vjerojatno ista sudbina zadesila i ovdje navedeni ulomak pilastra iz Kninskoga polja.

I. Uzdolje kod Knina

Nalazište je u mjestu Uzdolje i to na groblju zaseoka Čenići, gdje su temeljni ostaci srednjovjekovne crkve Sv. Ivana. Crkva je jednobrodna građevina sa širokom polukružnom apsidom na istočnoj strani. Uzdužni zidovi naknadno su joj poduprti masivnim kvadratnim kontraforima²⁴. Poznato je arheološko nalazište još od kraja 19. stoljeća²⁵, a za nacionalnu arheologiju postalo je osobito važno nakon otkrića zabata oltarne ograde na kojemu je navedeno i ime kneza Muncimira²⁶. Spomenici koji su 1995. godine iz Uzdolja preneseni u Muzej HAS pronadeni su u okolnim kućama u zaseoku Čenići. Tu su dospjeli nakon iskopavanja crkve koja je tijekom okupacije u Domovinskom ratu organizirao tadašnji Muzej Kninske krajine u suradnji sa srodnim ustanovama iz Srbije. Dva ulomka pluteja oltarne ograde izvađena su iz zidova seoskog bunara Pločaša jer mu je prijetilo urušavanje, a time vjerojatno i oštećenje ugrađenih spomenika.

²² Hrvati i Karolinzi. Katalog, Split, 2000, 268.

²³ S. GUNJAČA, Tiniensia archeologica-historico-topographica II, *Starobrvatska prosujeta ser. Illsv.* 7, Split, 1960, 118-120, tab. XVIII, XXI-15, XXII.

²⁴ Revizijska arheološka istraživanja crkve obavljena su 2001. i 2002. godine, što će uskoro biti objavljeno.

²⁵ F. RADIĆ, Ruševine crkvice Sv. Luke na Uzdolju kod Knina, *Starobrvatska prosujeta 1*, Knin, 1895, 74-78.

²⁶ L. MARUN, Ruševine crkvice Sv. Luke na Uzdolju kod Knina s pisanom uspomenom hrvatskog kneza Mutimira, *Starobrvatska prosujeta N. s., 1*, Zagreb, 1927, 1-14. 272-315. - V. DELONGA, nav. dj., 154-161.

1. Arhitrav oltarne ograde (vapnenac, dužina 126 cm, visina 25 cm, debljina 16 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2612)²⁷. Cjelovito je sačuvan s utorom na lijevoj strani. Prednja ornamentirana ploha je srednjim istaknutim rebrom podijeljena na dva dijela. U gornjoj zoni je ukras kuka položenih nalijevo, a u donjoj niz višestruko preklopljenih rustično izvedenih jednoprotih arkadica.

2. Arhitrav oltarne ograde (vapnenac, dužina 132 cm, visina 25 cm, debljina 14 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2611)²⁸. Cjelovito je sačuvan. Prednje ploha mu je istaknutim rebrom podijeljena nadvoje. U gornjoj zoni su kuke položene nalijevo s naglašenim zavojnicama, a u donjoj je dvoslojni natpis. Od starijeg natpisa iz 9. stoljeća sačuvano je tek nekoliko slabo čitljivih slova (...GIN...) na desnom kraju grede. Preklesan je najvjerojatnije u 11. stoljeću kada je na arhitravu uklesan tekst IVAN IVPANVS ABATI PETRI IVPANVS ABIRIT...

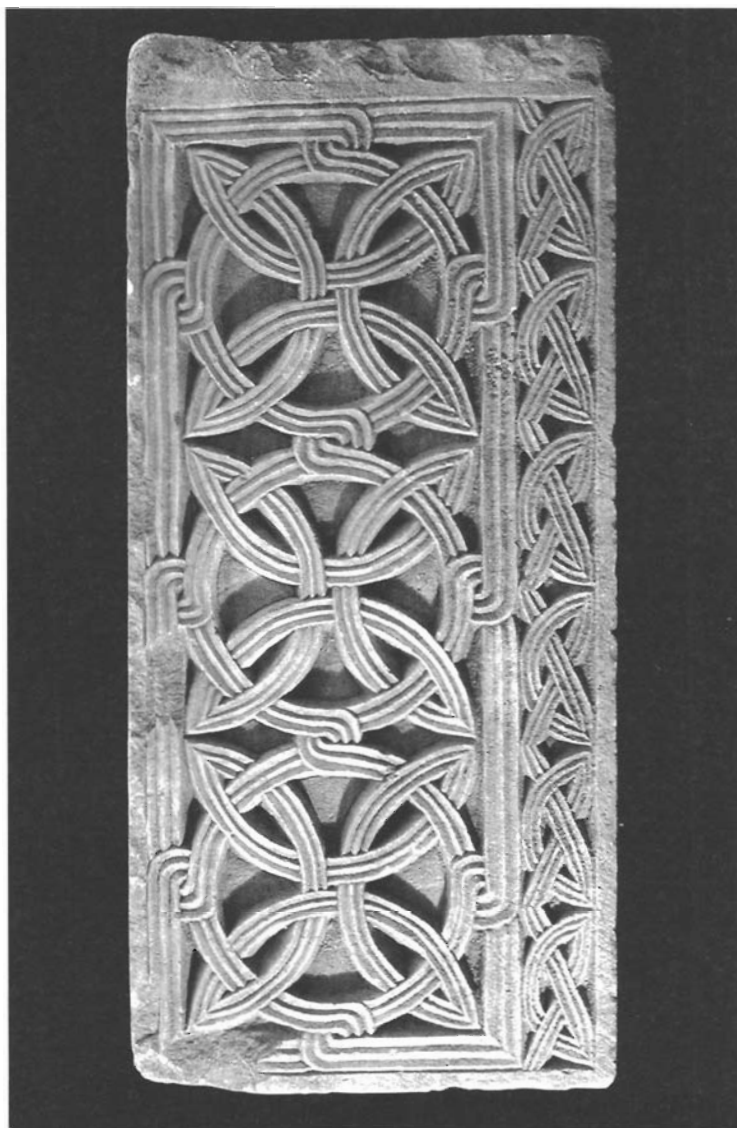

3. Ulomak ploče stubišta ambona (vapnenac, visina 41 cm, širina 39 cm, debljina 8 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2609)²⁹. Ulomak je dio prve ogradne ploče stubišta ambona. Glavni ornament na ploči je tropruta pletenica koja se križno isprepleće tvoreći prazna pravokutna polja. Ista pletenica dijeli ovu ukrasnu zonu od susjedne na istoj ploči. Rukohvatna kosina ploče ukrašena je nizom kuka. U trokutastom polju između mreže troprute pletenice kosog pojasa s kukama jedna je šesterolatična rozeta.

²⁷ *Hrvati i Karolinzi. Katalog*, Split, 2000, 350-351.

²⁸ V. DELONGA, Natpis župana Ivana iz Uzdolja kod Knina, *Starohrvatska prosjepta ser. III, sv. 25*, Split, 1998, 7-42.

²⁹ *Hrvati i Karolinzi. Katalog*, Split, 2000., 207. Zbog stilskih odlika ulomak je u katalogu priključen spomenicima iz crkve Sv. Marije u Biskupiji kod Knina.

4. Ogradna ploča ambona (?) (vapnenac, visina 82 cm, širina 38 cm, debljina 10 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2613)³⁰. Cjelovito je sačuvana s utorima na dužim bočnim stranama. Ukras na prednjoj plohi je po visini podijeljen u dvije zone. Na užem bočnom pojasu je niz od šest međusobno povezanih pereca izvedenih toprutom trakom, a na širem polju je niz od tri po visini složena topruta četverolatična geometrijska elementa međusobno povezana i isprepletena trima toprutim učvorenim kružnicama. Iz tih kružnica kroz bočne čvorove izlazi jednaki okvir koji obrubljuje cijelu kompoziciju. Svi ornamenti su vrlo kvalitetno isklesani i prethodno pravilno iscrtani ravnalom i šestarom.

Iz zidova bunara Pločaš izvađena su i ova dva ulomka:

5. Ulomak pluteja (vapnenac, visina 55 cm, širina 50 cm, debljina 15 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2615). Sačuvan je gornji desni dio pluteja. Na gredi je ornament isprepletenog topruta a na ploči niz arkada međusobno povezanih gredama u nivou kapitela. Stupovi, lukovi i grede koje povezuju arkade ukrašeni su prepletanjem toprutog i dvoprutog užeta. U lunetama arkada isklesane su cvijetne rozete, a među stupovima palmete ukrasi u obliku razvučenog slova "S". Trokuti među lukovima arkada ispunjeni su motivom stiliziranog ljljana. Ukrasne plohe na gredi i ploči pluteja obrubljene su jednostavnim okvirom.

³⁰ *Hrvati i Karolinzi. Katalog*, Split, 2000, 207. Zbog stilskih odlika i ova je ploča u katalogu priključena spomenicima iz crkve Sv. Marije u Biskupiji kod Knina.

6. Ulomak pluteja (vapnenac, veličina 65 x 39 cm, debljina 12 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2614)³¹. Sačuvan je srednji dio pluteja ukrašen nizovima kvadratnih kazeta koje obrubljuje tropruta međusobno povezana pletenica. U kasetama su ornamenti cvijetnih rozeta i rijetki motivi kaneliranog stiliziranog kaleža ili kantarosa.

J. Gradac kod Drniša

Iz ruševina minirane crkve Porodenja Marijinog na mjesnom groblju u Gradcu kod Drniša, prigodom raščišćavanja urušenih zidova izdvojena su dva ulomka arhitrava oltarne ograde s dijelom natpisa i cjelovit ukrašeni okvir vratiju koji su, kao spolije iz starije građevine, bili ugrađeni u mlađu, baroknu crkvu³². Naknadno provedena istraživanja na ovome položaju pokazala su da je ranija srednjovjekovna crkva minimalno sačuvana³³.

1. Dva ulomka arhitrava oltarne ograde koja se međusobno spajaju (vapnenac, ukupna dužina 38 cm, visina 22 cm, debljina 10 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2618)³⁴. Ornamentirana je prednja strana grede i to motivom kuka položenih nalijevo u gornjoj zoni, u sredini je motiv povezanih i međusobno prekrivenih troprutih arkada, a u donjoj zoni je slabo sačuvan dio natpisa na kojemu se čita: ...ET S(an)C... MICHAELI ...RICI MARI...

³¹ *Hrvati i Karolinzi. Katalog*, Split, 2000, 350.

³² F. RADIĆ, Graditeljski uresni i nadpisni ulomci hrvatsko-bizantskoga sloga sa crkve Bl. Gospe u drniškom Gradcu, *Starohrvatska prosvjeta* 4, Knin, 1898, 107-112.

³³ Vidi: M. ZEKAN, Kratki prikaz rezultata arheološkog istraživanja crkve Porodenja Marijina u Gradcu kod Drniša i groblja uz nju, u ovome broju *Starohrvatske prosvjete*.

³⁴ V. DELONGA, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Split, 1996, 587.

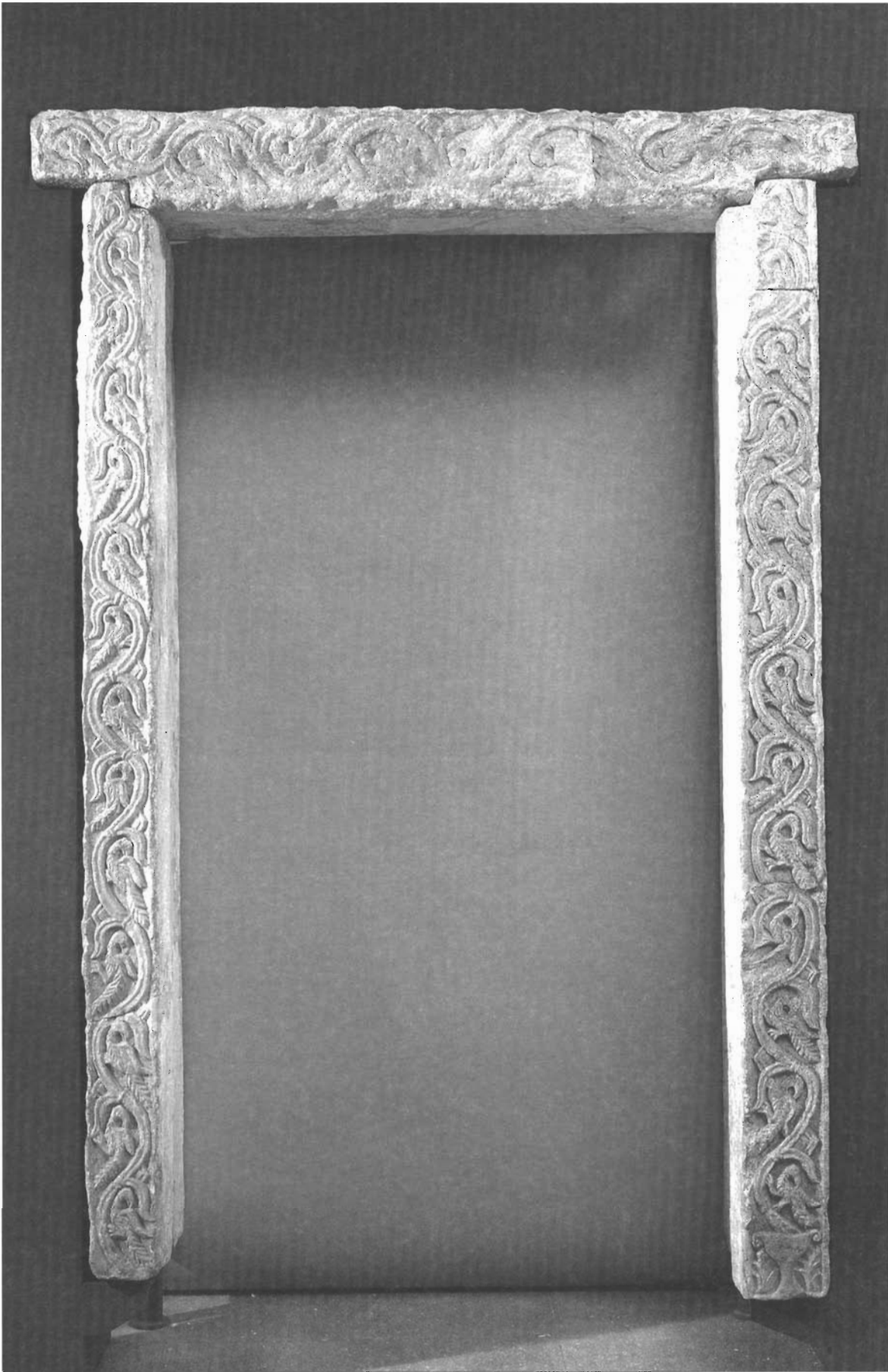

2. Okvir vratiju sastavljen od dva dovratnika i nadvratnika (mramor - lijevi dovratnik, vapnenac - desni dovratnik i nadvratnik, visina dovratnikâ 188 cm, ukupna širina nadvratnika 130 cm, dubina vratiju 47 - 52 cm, širina ukrasnog polja desnog dovratnika i nadvratnika 15 cm, a na lijevom dovratniku 11 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2122)³⁵. Istovrsnim ornamentima urešena je prednja strana svih djelova vrata. U ukrasnim poljima omeđenim jednostavnim okvirom isklesan je glavni ornamentalni motiv; dvopruta povijuša s listićima koja izlazi iz kantarosa na dnu dovratnikâ (desni nedostaje). Između peteljke i listića

Djelovi ranosrednjovjekovnog portala ugrađeni pod strebom u istočnom zidu crkve Porodenja Marijinog na groblju u Gradcu kod Drniša

³⁵ F. RADIĆ, nav. dj., 110-112. - I. PETRICIOLI, *Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji*, Zagreb, 1960, 67.

povijuše motivi su ptica (paunova) i to njih devet na nadvratniku i po trinaest na dovratnicima.

Do miniranja crkve u Domovinskom ratu okvir vratiju je kao spolija bilo ugrađen u istočni uzdužni zid crkve, pri njegovom vrhu, pod samom okapnicom. U zidovima crkve do tada su bila vidljiva još dva ranosrednjovjekovna ulomka; ulomak pluteja nad bočnim vratima na zapadnom bočnom zidu (kasnije prenesen u Muzej Drniške krajine) i manji ulomak arhitrava s natpisom u istočnom zidu.

Ulomak ranosrednjovjekovnog pluteja ugrađen nad vratima u zapadnom zidu crkve Porodenja Marijinog na groblju u Gradcu kod Drniša

K. Korlat kod Benkovca

U ruševinama tijekom Domovinskog rata minirane, novo-vjekovne crkve Sv. Marije Runjavice u selu Korlatu kod Benkovca, pronađeno je nekoliko ulomaka ranosrednjovjekovnih kamenih spomenika. Budući je na svim fragmentima bilo i ostataka žbuke, treba pretpostaviti da su u tu crkvu, kao građevinski materijal, dospjeli iz neke starije sakralne građevine koja je bila na ovome istome mjestu ili u neposrednoj mu blizini. Dosadašnja istraživanja ovoga položaja nisu u tome smislu pružila potvrđan odgovor, pa za ranosrednjovjekovnom crkvom, koja se nalazila na području današnjeg sela Korlat i dalje treba tragati. U tome smislu zanimljivi su položaji na kojima je romanička crkva Sv. Jere, koja je u Domovinskom ratu također minirana, ili, pak, položaj na kojemu su ostaci crkve Sv. Nedjelje koju je 1925. godine iskopavao don A. Klarić, na inicijativu tadašnje uprave Muzeja HAS³⁶. Na oba ova položaja, naime, nađeni su slično ukrašeni kameni ulomci.

U ruševinama crkve Sv. Marije pronađeno je sljedećih pet spomenika:

1. Ulomak arhitrava oltarne ograde (vapnenac, dužine 38 cm, visine 23 cm i debljine 15 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2897). Ukrašena je prednja strana grede i to s ornamentima raspoređenim u dva pojasa koje dijeli reljefno naglašena letva. U gornjoj zoni je red kuka položenih nalijevo, a u donjoj tropruta nepravilno isklesana pletenica.

³⁶ L. MARUN, *Starinarski dnevnici*, Split, 1998., 161, 168.

2. Ulomak pilastra oltarne ograde (vapnenac, visina 49 cm, širina 35 cm, debljina 14 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2894)³⁷. Sačuvan je gornji dio desnoga pilastra iz kojega monolitno izlazi baza stupa (sačuvana u visini od 5 cm). Središnje ornamentalno polje uokviruje jednostavna obrubna letva, a ispunjava ga ornament dvostrukog niza troprutih kružnica međusobno povezanih istim takvim isprepletenim trakama složenim u romboidnu mrežu.

³⁷ *Hrvati i Karolinzi. Katalog*, Split, 2000, 276.

3. Ulomak pilastra (?) (vapnenac, dužine 43 cm, visine 18 cm i debljine 15,5 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2898). Ukrašen je troprutom pletenicom koju uokviruje jednostavni ravni okvir. Ostaci žbuke na njemu upućuju da je u ruševinama građevine, u kojoj je pronađen, bio naknadno ugrađen.

4. Ulomak pluteja (vapnenac, veličine 34 x 42 cm i debljine 14 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2895). Jednako je ukrašen kao i onaj pod brojem 5, no, njegova debljina pretpostavlja da je riječ o ulomku drugoga pluteja iz iste cjeline oltarne ograde.

5. Ulomak pluteja (vapnenac, širine 44 cm, visine 45 cm i debljine 16 cm. MHAS, zbirka kamenih spomenika, inv. br. 2896). Ukrašen je nizovima međusobno povezanih kružnica ovičenih troprutom trakom unutar kojih su virovite rozete nejednako usmjerenih krila. Praznine među kružnicama ispunjavaju spiralno uvijeni pupoljci i stilizirani motivi ljiljana. Cijelo ornamentarno polje bilo je obrubljeno širokom ravnom trakom. Zbog položaja toga okvira moguće je pretpostaviti da je sačuvan donji rub pluteja. Ulomak je nađen u ruševinama minirane crkve Sv. Jere, pa ovaj podatak potvrđuje prethodnu pretpostavku o još uvijek nepoznatom položaju ranosrednjovjekovne crkve u Korlatu. Iz nje vjerojatno potječe glavnina do sada pronađenih ulomaka.

Za numizmatičku zbirku Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika otkupom je, u razdoblju od 1995. do 2000. godine, nabavljeno ukupno 60 primjeraka novca. Otkupljeni su od četvorice ponudača. Većina ih pripada kasnom srednjem i novom vijeku, no, nabavljeno je i nekoliko zanimljivih komada ranijeg srednjovjekovnog novca koje ovdje donosimo³⁸.

A. Od Ivanke Franić iz Kaštel Štafilića nabavljena su dva konveksna bizantska brončana novčića, pronađena na položaju Nehaj prigodom kopanja temelja za gospodarski objekt uz njenu obiteljsku kuću 1989. godine.

1. Dinastija Komnena, 12. stoljeće,
MHAS, numizmatička zbirka, inv. br. 1316,
Tetarteron, Constantinopolis/Thesalonica,
Dim.: 21 x 22 mm, težina: 1,74 gr., Pol. kal.³⁹: 6.
Dužom upotrebom novac je znatno izlizan

Numizmatička zbirka

³⁸ Za sve podatke o novim akvizicijama numizmatičke zbirke Muzeja HAS stećenim u razdoblju od 1995. do 2000. godine zahvalnost dugujem kolegi mr. Tomislavu Šeparoviću.

³⁹ Pol. kal. = Položaj kalupa

2. Dinastija Komnena, 12. stoljeće,
MHAS, numizmatička zbirka, inv. br. 1317,
Tetarteron, Constantinopolis/Thesalonica,
Dim.: 23 x 25 mm, težina: 3,43 gr. Pol. kal.: 6.
Dužom upotrebom novac je znatno izlizan.

B. Od S. Maretinić-Divenčić 1996. godine otkupljen je zlatnik bizantskog cara Konstantina VII. Porfirogeneta. Dio je skupnog nalaza pronađenog u keramičkoj posudi prigodom oranja na brdu Sarlah iznad Pirota u južnoj Srbiji prije II. Svjetskog rata.

3. Konstantin VII. Porfirogenet (913.-959.),
MHAS, numizmatička zbirka, inv. br. 1261,
Solidus, Constantinopolis, BNP 31/16⁴⁰
Pop.: Krist *en face*. Tip: Poprsje Konstantina VII. i Romana II.
Dim.: 19 x 20 mm, težina: 4,31 gr.
Odlično je očuvan.

C. Od Zdenka Brusića 1995. godine nabavljena su dva brončana novčića grada Zadra, kovana u vrijeme hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika Anžuvinskog i Karla Dračkog. Nađeni su na području grada.

4. Ludovik Anžuvinač (1342.-1382.) i Karlo Drački (1372.-1376.),
MHAS, numizmatička zbirka, inv. br. 1481,
Folar, Zadar, Rethy 104.⁴¹
Av.: +MONETA IADRE uokolo slova G.
Rv.: S LA R UNGARIE.
Dim.: 16 x 17 mm, težina: 0,49 gr. Pol. kal.: 6.
Dobro je sačuvan.

⁴⁰ BNP = C. MORRISSON, *Catologue des Monnaies byzantines de la Bibliothèque nationale*, Paris, 1970.

⁴¹ RETHY - PROBSZT, *Corpus Nummorum Hungariae*, Graz, 1958.

5. Ludovik Anžuvina (1342 - 1382) i Karlo Drački (1372.-1376.),

MHAS, numizmatička zbirka, inv. br. 1482,

Obolus, Zadar, Rethy 105.

Av.: IADRE uokolo slova G.

Rv.: +IADRE uokolo dvostrukog ugarskog križa.

Dim.: Ø 13 mm, težina: 0,28 gr. Pol. kal.: 4.

Dobro je sačuvan.

D. Od Marinka Poljaka, kolekcionara iz Glavica kod Sinja, u dva navrata 1996. i 1997. godine otkupljeno je nekoliko desetaka primeraka različitog novca:

- jedan istrošeni novac Constansa, (347.-348.),

- dvanaest primjeraka ugarskoga novca - Koloman I. (1095.-1114.), Stjepan IV. (1162.-1163.), Ladislav IV. (1272.-1290.), 2 denara Ludovika Anžuvina, (1342.- 1382.), Marija Anžuvinska, (1385.-1395.), 4 monete Sigismunda Luksemburškog, (1387.-1437.), Vladislava II. Jagelovića (1490.-1516.), i Lajoša II. Jagelovića, (1516.-1526.),

- sedam bavarskih ili austrijskih pheninga 14.-15. stoljeća,

- jedan denar akuilejskog patrijarha Ludovica II. (1412.-1420.),

- novac mletačkog dužda Andrea Grittija (1523.-1539.),

- tridesetjedan denar Habsburgovaca - Ferdinand I. (1527.-1564.) 5 primjeraka, Maksimilijan (1564.-1576.) 4 primjerka, Rudolf, (1576.-1608.) 9 primjeraka, Matija, (1608.-1619.) 2 primjerka, Ferdinanda III. (1637.-1657.) 4 primjerka, Leopolda I. (1657.-1705.) 1 primjerak, 1 denar Franje I. (1792.-1835.) i 5 neodredivih apoena 16. i 17. stoljeća.

- jedan vremenski neodređen turski srebrenjak.

- dva mletačka solida 17. stoljeća kovana za grčko-egejski prostor.

Porijeklo svim primjercima je nepouzđano, no, s obzirom na karakter zbirke i poznate sklonosti prodavatelja, vjerojatno je, da većina otkupljenih primjeraka potječe iz Slavonije. Među ovim primjercima nekoliko je zanimljivih jedinica.

6. Obolus Ladislava IV. (1272.-1290.),
MHAS, numizmatička zbirka 2741,
Av.: Križ, točke i polumjeseci.
Rv.: Križ, koncentrične kružnice, trokutići.
Dim.: 12 x 13 mm, težina: 0,58 gr.
Rethy 87.
Dobro je sačuvan.

7. Brončani novac Stjepana IV. (1162.-1163.),
MHAS, numizmatička zbirka 2755,
Av.: Orijentalno pismo i znakovi.
Rv.: Kao avers.
Dim.: 23 x 24 mm, težina: 2,17 gr.
Rethy 16.
Dobro je sačuvan.

8. Istrošeni denar Aquilejskog patrijarha Ludovica II. (1412.-1420.),
MHAS, numizmatička zbirka 2478,
Av.: +LODOVICVS DVX D TECH; Grb u bisernoj kružnici.
Rv.: PATRO AQVILE; Blažena Djevica i mali Isus sjede.
Dim.: 16 x 17 mm, težina: 0,51 gr. Pol. kal.: 4.
Bernardi 159⁴².

⁴² G. BERNARDI, *Monetazione del Patriarcato di Aquileia*, Trieste, 1975.

9. Solad Venecije (II) za grčko-egejski prostor, Pos. (Rep.) Kreta, 17. stoljeće,
MHAS, numizmatička zbirka 2499,
Av.: CANDIA.
Rv.: SANCT MARC VEN; Krilati lav s mačem i Evandeljem.
Dim: 25 mm, težina: 6,53 gr. Pol. kal.: 6.
Dobro je sačuvan.

10. Denar Ferdinanda III. (1637.-1657.), kovnica Kremnitz 1638.,
MHAS, numizmatička zbirka 2548,
Av.: Nečitko K-B; Grb.
Tip: Patrona Hungariae.
Dim.: 14 x 16 mm, težina: 0,47 gr., Pol. kal.: 4.
Dobro je sačuvan.

11. Denar Rudolfa (1576.-1608.), kovan 1590. u Kremnitzu,
MHAS, numizmatička zbirka 2552,
Av.: RVD.II.RO.I.S.AV.G.H.B.R; Štit s grbovima.
Rv.: PATR HVNG 1590 K-B; Bogorodica s djetetom.
Dim.: 15 x 15 mm, težina: 0,70 gr. Pol. kal.: 1.

12. Denar Vladislava II. Jagelovića (1490.-1516.),
MHAS, numizmatička zbirka 2656,
Av.: M WLADISLAW R VNGARIE; Štit s grbovima.
Rv.: PATRON VNGARIE; Bogorodica s djetetom K-znak.
Dim.: 15 x 16 mm, težina: 0,49 gr. Pol. kal.: 10.
Rethy 273
Dobro je sačuvan.

13. Denar Sigismunda Luksemburškog (1386.-1437.),
MHAS, numizmatička zbirka 2663,
Rethy 124 A/B
Av.: MON SIGISMVNDI; Dvostruki križ. K-S.
Rv.: REGIS VNGARIE ET.; Staromadžaski grb.
Dim.: 15 x 17 mm, težina: 0,64 gr. Pol. kal.: 10.
Dobro je sačuvan.

14. Istrošeni denar Ludovika Anžuvina (1342.-1382.),
MHAS, numizmatička zbirka 2665,
Buda/Pecs, Rethy 89b
Av.: +MONETA LODOVICI; Glava Saracena I.
Rv.: +REGIS HVNGARIE; Dvostruki križ na kruni.
Dim.: 12 x 14 mm, težina: 0,40 gr. Pol. kal.: 2.

15. Novac mletačkog dužda Andrea Grittija (1523.-1539.), MHAS, numizmatička zbirka 2254, Mocenigo, Papadopoli p. 150/24⁴³
Av.: AND GRITI GRITI S M VENET DVX; Sv. Marko stoji desno u desnici drži zastavu; dužd na koljenima lijevo.
Rv.: TIBI SOLI GLORIA; Otkupitelj stoji en face; desnicom blagoslivlje; u lijevici drži globus s križem.
Dim.: 33 mm, težina: 6,08 gr. Pol. kal.: 10.
Dobro je sačuvan.

Od kolekcionara Marinka Poljaka iz Glavica kod Sinja, od kojega je u izvještajnom razdoblju nabavljena i glavnina novaca za numizmatičku zbirku Muzeja, 1997. godine otkupljeno je i nekoliko metalnih antičkih i kasnoantičkih predmeta. Na žalost, ni ovima nije moguće pouzdano utvrditi provenijenciju, premda je prodavatelj tvrdio da su svi pronađeni na Gardunu iznad Trilja. Budući su nam dobro poznate njegove sklonosti i kontakti koje je imao u poratnom razdoblju, ovakvu tvrdnju o mjestu nalaza ovih predmeta vjerojatno treba zanemariti. Otkupljenu kolekciju čini ukupno deset predmeta:

1. Dvije brončane naušnice s poliedarskim privjeskom. Približno su iste veličine (promjer im je 2,2 cm). S obzirom da im privjesci nisu jednake veličine vjerojatno ne predstavljaju par.

2. Brončana igla sa široko raskovanom trokutastom glavom koja završava s tri manja perforirana trokutasta istaka. Pločica glave je dodatno po rubu ukrašena iskucanim trokutom a u njegovim uglovima je po jedna bradavica izvedena na isti način. Ukupna dužina igle je 7,4 cm.

Igla s poliedarskim naušnicama vjerojatno predstavlja cjelinu jer je u trenutku otkupa bila u istoj kutijici, odvojena od drugih nalaza.

Ostali predmeti

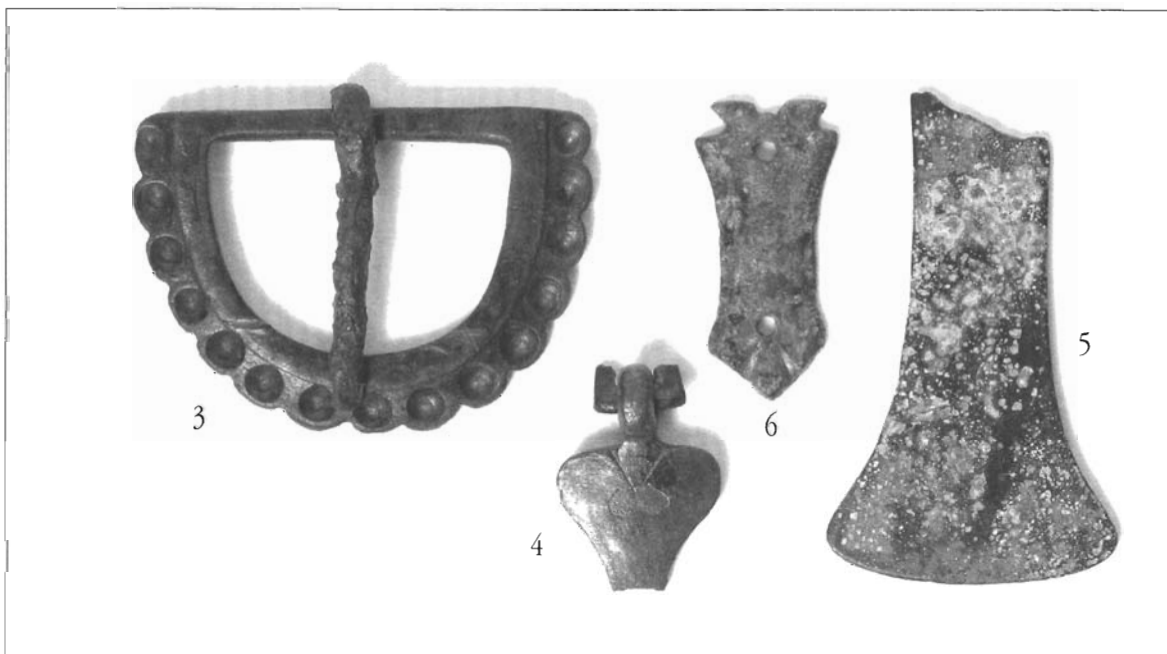
⁴³ N. PAPADOPOLI, *Le monete di Venezia*, Venezia, 1907

3. Brončana „D“ predica sa pokretnim željeznim trnom. Izrađena je lijevanjem i po rubu ukrašena nizom polukružnih udubljenja. Veličina joj je 4 x 5,6 cm.

4. Brončani srcoliki privjesak oštećenog vrha i karičice za vješanje. Veličina mu je 2,8 x 2 cm.

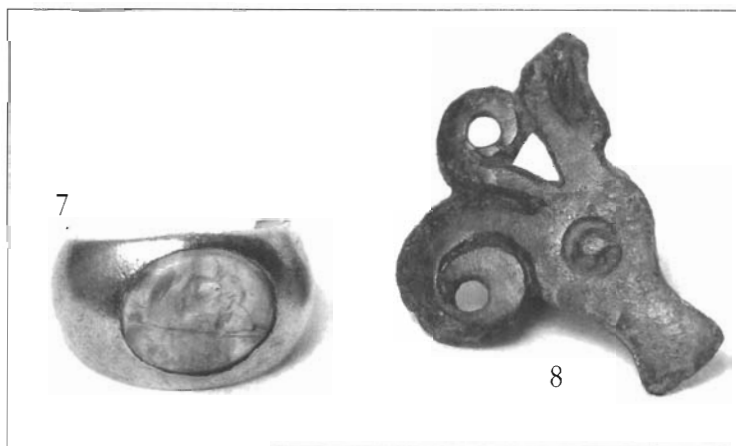
5. Brončani ulomak nepoznate namjene. Dužina mu je 6 cm, najveća širina 3,5 cm i debljina 0,2 cm.

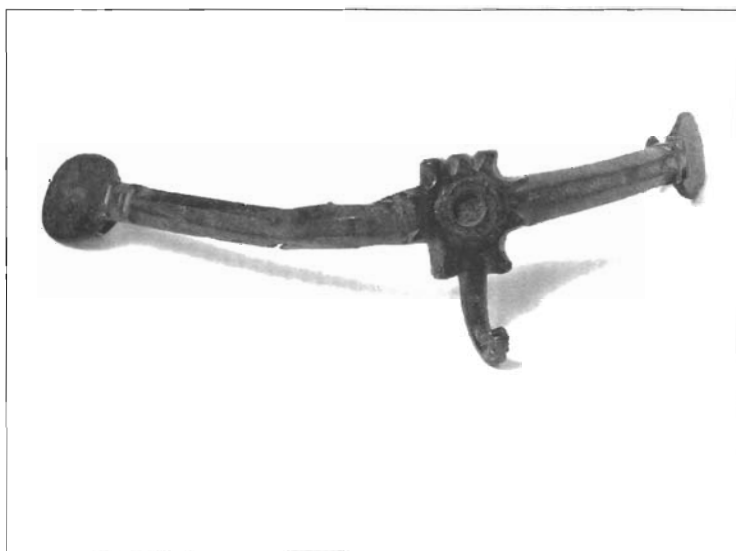
6. Brončani lijevani štitoliki jezičac s dvije rupice. Na donjem trokutastom kraju je dodatno ukrašen dvama urezima, a na gornjem ravnom dvama roščićima. Dužina mu je 3,6 cm, a najveća širina 1,7 cm.

7. Srebrni lijevani prsten s gemom od bijelo-žučkastog stakla. Gema je djelomično oštećena, pa joj se urezani motiv ne raspoznaje (možda glava konja). Najveći promjer mu je 2,4 cm, a širina proširenja u koje je utopljena gema 1,4 cm.

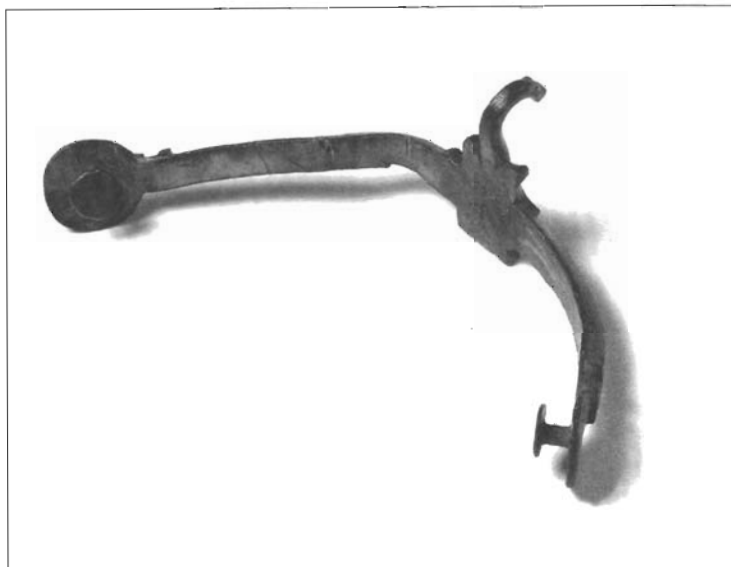
8. Brončana aplika s glavom divokoze. Na poledini joj je masivni obruč za pričvršćivanje na podlogu. Veličina joj je 3,2 x 2,8 cm.

9. Brončana ponešto deformirana ostruga plitkoga luka. Na krajevima krakova deltoidnog presjeka su okrugle zakovice kojima je bila pričvršćena za obuću. Na lučnom spoju krakova je zvjezdasto proširenje na kojemu je bio željezni trn koji nedostaje, te kuka za dodatno pričvršćivanje. Raspon deformiranih krakova joj je 9,8 cm, a dubina luka oko 4,5 cm. Po tipološkim odlikama bliska je takvim izradevinama iz kruga Wielbark, odnosno Černjachov (tip Przeworsk) kulture³⁹.

³⁹ V. BIERBRAUER, *Archeologia e storia dei Goti dal I al IV secolo*, *I Goti*, (catalogo di esposizione), Milano, 1994, 22-47, 72.

*Acquisitions to the Croatian
Archaeological Monuments
Museum 1995 - 2000*

Attached hereto are information on acquisitions to the Croatian Archaeological Monuments Museum acquired by purchase or donation in the years 1995 to 2000. These are 24 artefacts acquired to the stone-monument collection from several sites in the Northern and the Central Dalmatia, 60 coins ranging from Constans (374-348) to the Austrian emperor France I (1792-1835) and about ten Roman and late-Roman metal artefacts.